

УДК 65.012.8

А.М. ТУРИЛО, д-р економ. наук, проф., С.В. КАПУЛА, канд. економ. наук, доц.,
О.В. ПАТИЦЬКА, студентка, ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА НА ЗАСАДАХ МАРКЕТИНГОВОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ

Висвітлено актуальність комплексної оцінки фінансової безпеки підприємств гірничо-металургійного комплексу в сьогоденних умовах світової фінансової кризи. Запропоновано методику якісної та кількісної оцінки фінансової безпеки підприємств.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. З переходом України до ринкових засад господарювання перед кожним суб'єктом підприємницької діяльності постала проблема фінансової безпеки підприємства. В умовах сьогоденної світової фінансової кризи ця проблема є ще більш гострою та актуальною.

Незважаючи на останні роки успішного розвитку вітчизняної економіки, кількість підприємств, які отримали збитки за період 2003-2012 років, дані якого наведено на рис. 1, простежується динаміка як зниження так і підвищення питомої ваги збиткових підприємств. Найменша частка збиткових підприємств була у 2007 році і становила 28,9%. Однак, починаючи з 2008 року, ситуація дещо погіршилась. У період з 2008 по 2012 роки спостерігається тенденція до збільшення підприємств, що зазнали збитків. Так, станом на січень-червень 2012 року питома вага збиткових підприємств складає 42,5%, що є дуже негативним показником. (рис. 1). Останні тенденції в розвитку економіки, а також економічної науки [7, 8] доводять важливість та необхідність маркетингового інструментарію при оцінці фінансової безпеки підприємств. Отже, все це й обумовлює актуальність наукових робіт щодо фінансової безпеки підприємств з застосуванням маркетингового інструментарію.

Аналіз досліджень і публікацій. На сьогоденний день дуже багато авторів приділяють увагу цій проблемі. Найбільш ґрунтовною працею з цього питання є робота, в якій фінансова безпека підприємства трактується як кількісно та якісно детермінований рівень його фінансового стану, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних та потенційних загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії та створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого росту в звітному та перспективному періоді [4, с. 24]. Наведене визначення є цікавим, але, на наш погляд, фінансову безпеку підприємства слід трактувати, як захищеність підприємства, його капіталу, персоналу, матеріальних і нематеріальних активів, прав, позиції на ринках, іміджу і перспективи подальшого розвитку підприємства від негативного впливу сукупності фінансових внутрішніх і зовнішніх факторів [7].

Рис. 1. Питома вага підприємств у загальній їх кількості, які одержали прибутки та збитки за 2003-2012 рр., %

Постановка завдання. На наш погляд, фінансова безпека підприємства містить у собі такі складові:

- безпечний фінансовий стан підприємства;
- безпека на ринку цінних паперів;
- кредитна (боргова) безпека.

Метою даної статті є розроблення методичних підходів щодо оцінки фінансової безпеки підприємства на засадах маркетингового інструментарію.

Для якісної та кількісної оцінки фінансової безпеки необхідно визначитися з методиками оцінки її складових [7].

Викладення матеріалу та результати. Першою складовою є безпечний фінансовий стан підприємства.

За умов переходу економіки України до ринкових відносин та збільшення прав суб'єктів господарювання в галузі фінансово-економічної діяльності значно зростає роль своєчасного та якісного аналізу фінансового стану підприємств, оцінки їх фінансової стійкості, платоспроможності та ліквідності. В оцінці фінансового стану підприємства платоспроможність є дуже важливою з позиції впливу зовнішнього середовища на діяльність підприємства. Щоб передбачати і планувати цей вплив відділ маркетингу підприємства повинен проводити постійні комплексні дослідження з позиції ціноутворення на всі види продукції, робіт та послуг.

Фінансовий стан підприємства - це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

Для такої комплексної оцінки фінансового стану підприємства нами пропонується використувати наступну формулу

$$P_{БФС} = \sum_{i=1}^n f_{ФС}(x_i) / n, \quad (1)$$

де n - кількість показників, за якими оцінюється фінансовий стан підприємства; $f_{ФС}(x_i)$ - співвідношення фактичного значення i -го показника оцінки фінансового стану підприємства з його нормативним (або найкращим) значенням, яке визначається так

$$f_{ФС}(x_i) = (X_{ФС}\phi_i / X_{ФС}n_i)^\alpha, \quad (2)$$

де $X_{ФС}\phi_i$ - фактичне значення i -го показника оцінки фінансового стану підприємства; $X_{ФС}n_i$ - нормативне (або найкраще по галузі чи за минулі роки на даному підприємстві) значення i -го показника оцінки фінансового стану підприємства; $\alpha = 1$ у випадку, коли критерій оптимальності для $X_m\phi_i$ має вигляд

$$X_{ФС}\phi_i \rightarrow \max, \quad (3)$$

$\alpha = -1$ у випадку, коли критерій оптимальності для $X_m\phi_i$ має вигляд

$$X_{ФС}\phi_i \rightarrow \min, \quad (4)$$

Критерій оптимальності для рівня безпеки фінансового стану підприємства запишеться так

$$P_{БФС} \rightarrow \max \quad (5)$$

Наступна складова фінансової безпеки - безпека на ринку цінних паперів [5]. Розрахунок узагальнюючої оцінки безпеки на ринку цінних паперів $P_{БРЦП}$ здійснюється за допомогою мультиплікативних та адитивних моделей з урахуванням вагових коефіцієнтів

$$P_{БРЦП} = f(C_k, R_{П}). \quad (6)$$

Критерій оптимальності для даного показника запишеться так

$$P_{БРЦП} \rightarrow \max \quad (7)$$

Комплексну оцінку фінансової безпеки підприємства авторами даного дослідження пропонується проводити, зокрема, за допомогою мультиплікативних та адитивних моделей з урахуванням вагових коефіцієнтів за наступною формулою

$$P_{ФБП} = f(P_{БФС}, P_{БРЦП}, P_{КРБ}). \quad (8)$$

Критерій оптимальності для даного показника запишеться так

$$P_{ФБП} \rightarrow \max. \quad (9)$$

З цих позицій дослідження ринку цінних паперів є важливою ланкою роботи відділу маркетингу підприємства. Сьогодні перед суспільством з особливою гостротою постала проблема світової фінансової кризи, яка суттєво впливає на гірничо-металургійний комплекс (ГМК) України, основною проблемою якого є відсутність значних запасів міцності на більшості металургійних підприємств. Безупинне зростання витрат на сировину, енергоресурси, устаткування та залізничні перевезення позбавило українських металургів останньої конкурентної переваги - порівняно невисоких цін.

Україна посідає сьоме місце у світі з виробництва сталі. Лише на чорну металургію в Україні працює близько 350 підприємств. Це гірничо-збагачувальні комбінати, власне заводи з виробництва металів, коксохімічні заводи та трубні заводи. Галузь дає 30 % усього виробництва, 40 % валютних надходжень країни.

На сьогодні кризові явища в цій галузі мають суттєвий вплив на всю економіку України. Завдяки кризі зупинені програми модернізації на багатьох українських підприємствах гірничо-металургійного комплексу, зменшений попит на відповідних товарних ринках. Лише на початок жовтня 2012 р. в Україні зупинилося порівняно багато сталеплавильних та прокатних потужностей, середньодобовий обсяг виробництва сталі суттєво зменшився у порівнянні з липневими показниками, склади металотрейдерів переповнені продукцією, яку ніхто не хоче купувати.

Нинішнє падіння цін і обсягів продажу металургійної продукції прямо впливає з глобальної фінансової кризи, що вибухнула, та різкого вповільнення темпів світової економіки. Якщо падіння попиту на метал у США та ЄС спонукають до зниження цін, то зростаючі обсяги експорту відносно дешевшої сталі з Китаю викликають загострення конкуренції на ринках Південно-Східної Азії, що ще більше посилює кризу у вітчизняному ГМК.

На цьому етапі розвитку економіки України особливої актуальності набуває впровадження маркетингового інструментарію при забезпеченні фінансової безпеки підприємств гірничо-металургійного комплексу України.

Таблиця 1

Розрахунок показників оцінки фінансового стану гірничо-збагачувального комбінату

Показник	Роки			
	1-й	2-й	3-й	4-й
Майновий стан				
1.1. Коефіцієнт зносу основних засобів	0,547	0,599	0,595	0,564
1.2. Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,052	0,059	0,110	0,145
1.3. Коефіцієнт вибуття основних засобів	0,122	0,162	0,025	0,009
Ліквідність				
2.1. Коефіцієнт покриття	0,772	0,736	1,126	1,820
2.1. Коефіцієнт покриття	0,772	0,736	1,126	1,820
2.2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,586	0,385	0,675	1,059
2.3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,003	0,008	0,004	0,001
2.4. Чистий оборотний капітал, тис. грн.	-155424,0	-145740,0	93743,0	384152,0
Платоспроможність				
3.1. Коефіцієнт платоспроможності (автономії)	0,518	0,520	0,564	0,748
3.2. Коефіцієнт фінансування	0,931	0,923	0,772	0,337
3.3. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	-0,228	-0,264	0,126	0,820
3.4. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	-0,190	-0,198	0,082	0,232
Ділова активність				
4.1. Коефіцієнт оборотності активів	0,803	0,970	1,193	0,985
4.2. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	3,579	3,911	4,858	5,129
4.3. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	2,153	2,779	4,087	3,265
4.4. Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	7,214	7,605	5,808	4,937
4.5. Коефіцієнт оборотності основних засобів	0,594	0,751	1,070	0,963
4.6. Коефіцієнт оборотності власного капіталу	1,448	1,873	2,187	1,490
Рентабельність				
5.1. Коефіцієнт рентабельності активів	0,010	0,011	0,167	0,089
5.2. Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,018	0,021	0,307	0,134
5.3. Коефіцієнт рентабельності діяльності	0,013	0,011	0,140	0,090
5.4. Коефіцієнт рентабельності продукції	0,128	0,135	0,279	0,164

Як відомо, маркетинг - це виробничо-комерційна діяльність підприємства, спрямована на виявлення і задоволення потреб споживачів у його продукції (послугах) через продаж її на рин-

ку з метою одержання прибутку. Одним з принципів маркетингу є гнучке реагування виробництва на зміну потреб ринку. Саме таке реагування є, на нашу думку, однією з передумов підвищення рівня фінансової безпеки підприємства зокрема та підвищення ефективності його діяльності взагалі.

Також дуже актуальним та корисливим є широке застосування при оцінці фінансової безпеки підприємства відповідного математичного апарату маркетингового інструментарію, а саме економіко-математичних методів. Найбільш доцільними, на нашу думку, при вирішенні даної проблеми є такі широковідомі методи [6]:

статистичні методи оброблення даних;

статистичний аналіз (розрахунок середніх оцінок і розміру помилок, узагальнення отриманих результатів на всю сукупність, аналіз зв'язків, прогнозування подій шляхом аналізу часових рядів);

багатомірні методи: факторний і кластерний аналіз, в основі яких - численні взаємопов'язані зміни, наприклад, встановлення обсягів товару залежно від його якості, ціни, конкурентоспроможності;

регресійний та кореляційний методи, що використовуються для встановлення взаємозв'язків груп змінних (ціни, обсяги продажу і прибутків);

імітаційні методи, коли змінні, що впливають на ситуацію, не підлягають визначенню за допомогою аналітичних методів;

методи статистичної теорії прийняття рішень (теорія ігор, теорія масового обслуговування, схоластичне програмування). Ці методи використовуються для прогнозування ринкової частки, ставлення споживачів до торговельної марки тощо;

детерміновані методи дослідження операцій (лінійне та нелінійне програмування). Найчастіше застосовуються для пошуку оптимальних рішень цінової еластичності попиту у маркетинговій діяльності;

гібридні методи, які об'єднують детерміновані та ймовірні (схоластичні) характеристики, наприклад, динамічне та евристичне програмування використовується для дослідження проблем товаропросування.

За запропонованою методикою проведено оцінку фінансової безпеки одного з провідних гірничо-збагачувальних комбінатів України.

На підставі цих даних розраховані частинні показники фінансової безпеки даного ГЗК за розробленою в роботі методикою (табл. 2).

Таблиця 2

Розрахунок частинних показників фінансової безпеки гірничо-збагачувального комбінату

Показник	Показники				Частинні показники			
	середнє значення	Дисперсія	середньо-квадратичне відхилення	коефіцієнт варіації	1-й рік	2-й рік	3-й рік	4-й рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.1. Коефіцієнт зносу основних засобів	0,580	0,001	0,025	0,043	1,094	1,000	1,006	1,060
1.2. Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,092	0,002	0,044	0,482	0,356	0,408	0,760	1,000
1.3. Коефіцієнт виходу основних засобів	0,079	0,006	0,074	0,936	0,749	1,000	0,155	0,053
2.1. Коефіцієнт покриття	0,878	0,253	0,503	0,451	0,424	0,405	0,619	1,000
2.2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,549	0,080	0,282	0,417	0,554	0,364	0,638	1,000
2.3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,005	0,000	0,003	0,730	0,351	1,000	0,544	0,131
2.4. Чистий оборотний капітал, тис. грн.	-69140,3	64649604979,6	254262,9	5,755	-0,405	-0,379	0,244	1,000

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
3.1. Коефіцієнт платоспроможності (автономії)	0,588	0,012	0,109	0,186	0,692	0,695	0,754	1,000
3.2. Коефіцієнт фінансування	0,741	0,078	0,279	0,377	0,992	1,000	1,196	2,743
3.3. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	0,114	0,253	0,503	4,427	0,865	1,000	-0,479	-3,107
3.4. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	-0,019	0,045	0,212	-11,364	-0,819	-0,854	0,352	1,000
4.1. Коефіцієнт оборотності активів	0,988	0,026	0,160	0,162	0,673	0,813	1,000	0,825
4.2. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	4,369	0,550	0,742	0,170	0,698	0,763	0,947	1,000
4.3. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	3,071	0,666	0,816	0,266	0,527	0,680	1,000	0,799
4.4. Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	6,391	1,536	1,239	0,194	0,949	1,000	0,764	0,649
4.5. Коефіцієнт оборотності основних засобів	0,844	0,046	0,213	0,253	0,555	0,702	1,000	0,900
4.6. Коефіцієнт оборотності власного капіталу	1,750	0,122	0,349	0,199	0,662	0,857	1,000	0,681
5.1. Коефіцієнт рентабельності активів	0,069	0,006	0,075	1,083	0,061	0,064	1,000	0,532
5.2. Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,120	0,018	0,136	1,131	0,060	0,068	1,000	0,437
5.3. Коефіцієнт рентабельності діяльності	0,064	0,004	0,063	0,992	0,091	0,079	1,000	0,642
5.4. Коефіцієнт рентабельності продукції	0,176	0,005	0,070	0,396	0,459	0,485	1,000	0,588

Після цього обчислюються вихідні дані для оцінки фінансової безпеки підприємства (табл. 3).

Таблиця 3

Обчислення вихідних даних для оцінки фінансової безпеки гірничо-збагачувального комбінату

Показники	Роки			
	1-й	2-й	3-й	4-й
Забезпечення оборотних коштів власним капіталом	0,558	0,600	0,660	0,600
Покриття оборотних активів кредиторською заборгованістю	0,387	0,434	0,505	0,407
Кредитовіддача короткотермінової заборгованості	7,998	8,516	7,813	7,293
Прибутковосемкість підприємства	0,011	0,009	0,118	0,075
Рентабельність власного капіталу	0,018	0,021	0,307	0,134

На підставі всіх наведених даних, маємо наступні значення рівнів фінансової безпеки гірничо-збагачувального комбінату (табл. 4).

Рівень фінансової безпеки гірничо-збагачувального комбінату				
Показник	Роки			
	1-й	2-й	3-й	4-й
Рівень фінансової безпеки	0,517	0,598	0,897	0,862

Отже, проведені розрахунки свідчать про значні коливання показника рівня фінансової безпеки комбінату, що досліджувався.

Розроблена методика якісної та кількісної оцінки фінансової безпеки підприємства на засадах маркетингового інструментарію є актуальною для вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності, її застосування стане чинником підвищення ефективності їх господарювання.

Список літератури

1. www.ukrrudprom.com.
2. www.ukrstat.gov.ua.
3. Бізнес № 42 від 20.10.2008, с. 124 – 126.
4. **Бланк И.А.** Управление финансовой безопасностью предприятия. – К.: Ника-Центр, 2004. – 776с.
5. **Капітула С.В.** Сущность и классификация экономической безопасности // Вісник КТУ, 2003 № 1, С. 142-144.
6. **Покропивний С.Ф.** Економіка підприємства: Підручник /С.Ф.Покропивний. – Вид. 3-тє, без змін. – К.:КНЕУ, 2006. - 528с.
7. **Турило А.М., Капітула С.В.** Комплексна оцінка фінансової безпеки підприємства // Вісник КТУ, 2006, № 5 (15), С. 210 – 213.
8. **Турило А.М., Капітула С.В.** Удосконалення класифікації та визначення економічної безпеки підприємства // Економіка: проблеми теорії та практики – 2007. – Випуск 222, том III. – С. 671-680.

Рукопис подано до редакції 22.04.12

УДК 657:332.2

О.М. БРАДУЛ, д-р економ. наук, проф., Є.В.ТИМКО, канд. економ. наук, доц.,
Н.П. ЖИДКОВА, старший викладач, ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАЦІЙ З ЗЕМЕЛЬНИМИ ДІЛЯНКАМИ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ ТА ДЕРЖАВНИХ КОМЕРЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті досліджено сучасний стан операцій з земельними ділянками в Україні, визначена специфіка їх відображення в бухгалтерському обліку як права власності та права користування земельної ділянки.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Земельні ресурси - один із найважливіших компонентів природного середовища, які використовуються для виробництва матеріальних благ. Земля, завдячуючи своєму багатозільовому використанню, є головним засобом виробництва у сільськогосподарському і лісовому господарстві та просторово-територіальним базисом розміщення і розвитку продуктивних сил і місцем розселення людей.

Операції з земельними ділянками є доволі молодим об'єктом бухгалтерського обліку, який виник після затвердження Положень (Стандартів) бухгалтерського обліку. Хоча, починаючи з 1995 року, Указами Президента України від 12.07.1995 №609/95, від 19.01.1999р № 32/99, від 29.12.1999р №1626/99, від 04.02.2000р №168/2000 дозволялось передавати земельні ділянки у приватну власність через викуп юридичним особам і підприємцям. На сьогодні операції з земельними ділянками є досить різноплановими (за виключенням земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва): купівля-продаж; обмін; передача у спадщину; застава; дарування та інші цивільно-правові угоди.

Отже, в сучасних умовах питання правильності відображення в обліку операцій з земельними ділянками набуває великого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання обліку земельних ділянок розглядалося в наукових дослідженнях таких вчених як Н.М. Ткаченко, В.М. Жука, Ю.С. Бездушної, І. Назарбаєвої, А. Риндя, М. Климовська, Л.І. Антіпова, Ф.Ф. Бутинець, Б.С. Гузар, А.Є. Данкевич, М.Я. Дем'яненко, С.І. Дерев'яно, В.А. Дерій, Джого Р.Т., В.М. Жук, Г.Г. Кірейцев, В.Г.Лінник, О.О. Петрова, П.Т. Саблук, Л.К. Сук, А.М. Третяк, В.М. Трегобчук, В.П. Ярмоленко та інших вчених. В роботах І. Назарбаєвої та М. Климовської було визначено, що особливість земельних ділянок як об'єкту бухгалтерського обліку проявляється, з одного боку, в залежності від правового статусу, а саме права власності та права користування, а з іншого - з існуванням трьох